

Tér-Mozgás-Csönd

Két Tamás együttműködéséről

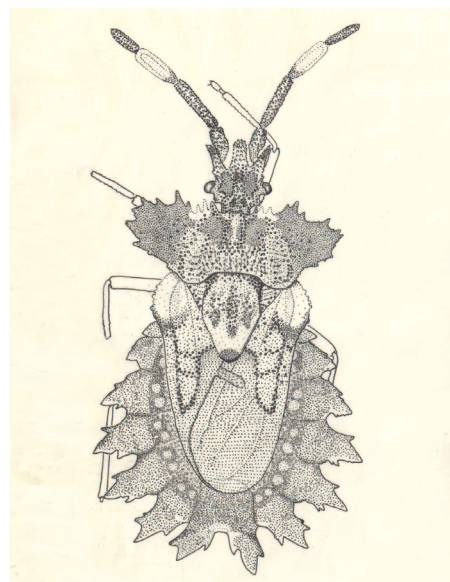
Vásárhelyi Tamás

A mikor elfogadtam a felkérést erre az együttműködésünket bemutató írásra, Konok Tamás, a nemzet művésze, a geometrikus absztrakt festészet nemzetközileg kitűnő alkotója még élt. Pár órával később már nem, sőt, most már el is temettük. Ebben az írásban, illően, a tiszteletemet is le akarom róni előtte, közben viszont a nagyon kedves és derűs ember képe lebeg előttem, akivel olyan jó volt kapcsolatban lenni, beszélgetni, tervezgetni, elemezgetni, kiállítani. Életrajza, méltatása mostanában mindenhol megtalálható, életművét a www.konok.hu bemutatja. Amit én tehetek, az az, hogy a személyes emléket éltetem.

Magam biológusként végeztem 1973-ban. A Magyar Természettudományi Múzeumban egy rovargyűjteményben lettem muzeológus, kutató, majd 1991-től közművelődési vezető, akinek kiállításokkal, tudományos ismeretterjesztéssel is kellett foglalkoznia, és aki, „a mik-

roszkóptól felemelve a fejét” egyszerre egy színes világban, a hazai múzeumok világában találta magát és múzeumát. Aktív múzeumi pályám végén egy évtizedig tanítottam az ELTE Természettudományi Kara Tudománykommunikáció a természettudományban mesterszakán. Művészettfogyasztó vagyok de nem szakértő, nem sajátom az az elvont, elit szakzsargon sem, ami ezen a területen használatos. Ez magyarázza a tenyeres-talpas megfogalmazásaimat (vajon menti is?). Az itt leírt együttműködés szempontjából is fontos, hogy remek, sokat demonstráló fizikatanárom volt a gimnáziumban, Kozma Péter tanár úr. Kutató pályámon természethű rajzokkal kellett illusztrálnom a fajok leírását, geometrikus ábrák inkább csak unalmas értekezletek alatti firkálgatásként jelentek meg a jegyzetfüzetemben.

A címben megidézett kiállítás (*Tér-Mozgás-Játék*, Deák17 Gyermek és Ifjúsági Művészeti Galéria, 2019)

2. kép: *Miraradus mirabilis*, egy csodálatos megjelenésű, lapos kéregpoloska példány tusrajza, megsárgult pauszpapíron (Vásárhelyi Tamás rajza, 1980)

története 2018 kora nyarán kezdődött, amikor az utcán összehallgattam Juhász Litzával, a Vasarely Múzeum múzeumpedagógusával. Elmesélte, hogy szeptemberben, a Kutatók éjszakáján, a Vasarely Múzeumban megrendezendő *kortárs magyar művészeti kiállításban* tudományos játszóházat szeretnének működtetni. Hirtelen ötlettel Vásárhelyi Tamás Fortélyos Játéktárát ajánlottam neki: nem a Facebook oldalt, hanem a tényleges játékgyűjteményemet, amivel természettudományos ismereteket szoktam terjeszteni. Arra vállalkoztam, hogy új eszközöket is készítenék az egyes alkotásokhoz kapcsolódva. Elkezdtünk dolgozni.

Őszre összesen 20 kiállított műhöz tudtam kapcsolódni egy-egy „fortélyos tárggyal”. Hogy egy példát mondjak: Hencze Tamás Monoton ritmus c. grafikáira jól rimelnek azok a kerek gyerekjátékok,

1. kép: A két Tamás: Konok és Vásárhelyi. Fotó: Kuttner Ádám

3. kép: Fajó János Piskóták-ját (1971) is ki lehetett volna rakni ezekből a fadarabokból, amilyen ravaszul vannak megfestve, de egy kreatív látogató ezt alkotta az elemekből. (Vásárhelyi Tamás fotója).

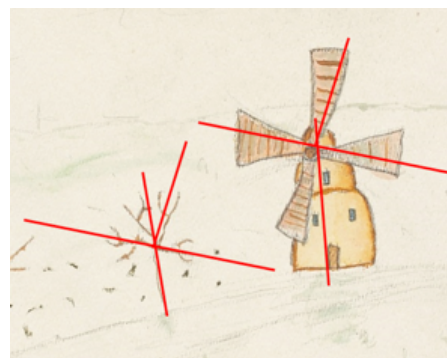
amiket a kisgyerekek tolnak maguk előtt vékony farúd végén, és akkor megfelelő mechanizmus révén kacsza vagy pillangó csapkod egyhangúan a szárnyával, lovas huszár galoppozik, vagy – amit a martonvásári Óvodatörténeti Múzeumban látott régi játék alapján készítettem – két kis libuska csipeget egy virágos réten. Litzáék kérésére készítettem egy monoton ritmusban forgó „festőhengert” is, amivel az egyik Hencze kép mintázata volna elkészíthető.

Két művészt kerestem fel nyáron azzal a kérdéssel, hogy nem sérti-e

őket a gagyi eszköz, amit az ő alkotásuk mellé szántam. Nádler István és Konok Tamás is nagy örömmel fogadta az ötleteimet, és komolyan is vették őket. Konok válasza olyan szívélyesen pozitív és bátorító volt, hogy szeptemberre öt alkotásához is készítettem valamit. Ekkor „olvastam rá” az Interneten, és kezdtem fogyasztani, amit a www.konok.hu-n találtam.

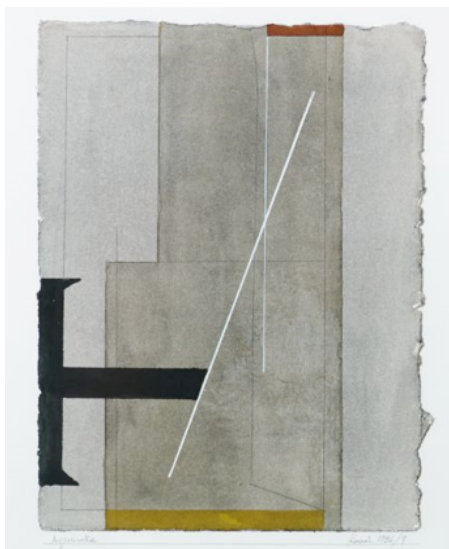
Lenyűgöző, hogy a hétéves kisfiú egyetlen rajzában ott találjuk művészi fejlődésének egyik fő vonalát, ahogy az organikus formáktól (a hagyományos ábrázoló festésztől) eljut a geometrikus formákig, hiszen a harmadik kopasz fácska átváltozik szélmalommá, szvasztika szerű forgása megelőlegezi a szélmalom lapátjának forgását. Innen indul az, aki a nemzet művészeként, Kossuth és Prima Primissima díjas-ként végzi. Részemről innen indult az, hogy mindenfélét beleláttam a képeibe.

Konok Tamás eljött a Vasarely Múzeumba, 2018 szeptemberében, a Kutatók Éjszakájának estéjén, és egy kivételével tetszettek neki az én darabjaim. Ekkor vetette fel, hogy készítsünk egy közös kiállítást. Legközelebb lappal kerestem fel, azon megannyi Konok kép, és részemről megannyi ötlet, sőt

5. kép: Konok Tamás gyermekkori rajza. Forrás: www.konok.hu

néhány kezdetleges mozgatható tárgy is. Innentől kezdve, minden alkalommal megbeszéltem vele, és próbadarabokkal is bemutattam az ötleteimet, majd jobbára a kész darabokat is látta. Egy darabig nem tudtuk, hol, hogyan lesz kiállítva az anyagunk, kerestük a helyet. „Az utcáról” beestem a Deák Ferenc utca egyik lépcsőházából nyíló Deák17 Galériába, és megtudtam, hogy egész évre be vannak táblázva, nincs hely újabb kiállítás számára.

4. kép: Konok Tamás Aquarelle (1996). Muszáj annak a T betűnek a kép széléhez támaszkodnia? Először csak csúsztatható T-t készítettem, hátul mágnes tartja meg. Lehetett próbálkoznival vele, hogy milyen, ha feljebb húzzuk. A közös kiállításra viszont megszületett a Két Tamás (Vásárhelyi Tamás szabadkézi fotója).

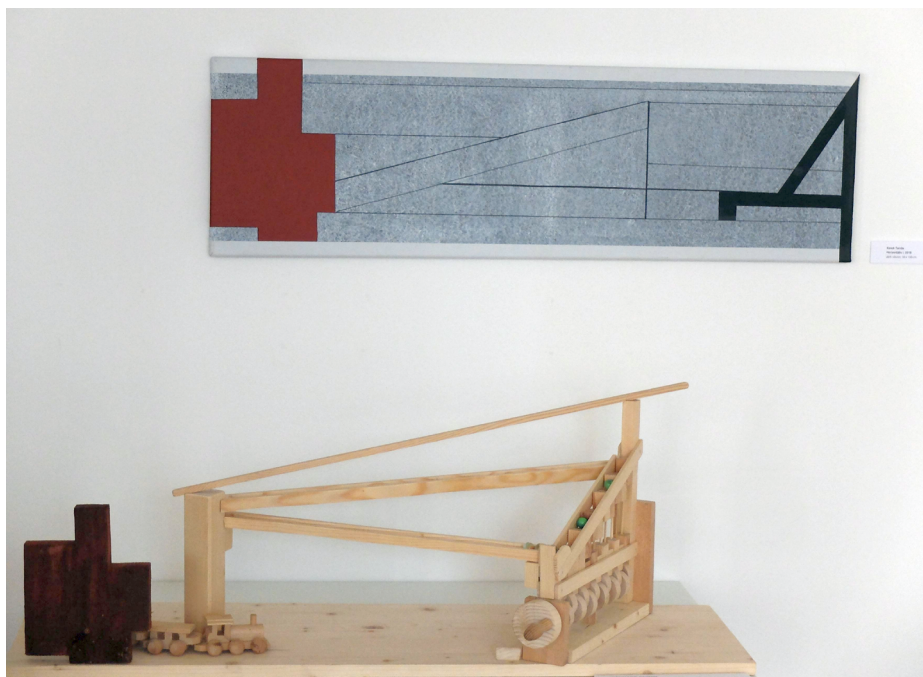
6. kép: Pillanatkép a Múzeumok éjszakájáról. Budapest, Deák17 Galéria (Vásárhelyi Tamás fotója)

Doig-oztunk tovább. Egyszerre csak jelentkezett Kaposi Dorka, a Galéria vezetője azzal, hogy nyáron üre-
dés van, el tudnánk-e mégis készü-
lni akkorra. És sikerült!

Kis kitérőt kell tennem. Az én (bar-
kácsemler készítette) darabjaimat
rendre szatyorban vittem Konok
Tamás lakására, összeraktam a
dohányzóasztalon, megmutattam,
hogyan működnek, örültem Ta-
más gyakori dicséretének, esetleg
meghallgattam Tamás és felesége,
Marianne véleményét színekről,
keretezésről, és a szétszerelés után
hazamentem folytatni a munkát. A
megnyitó előtt a galériába szállított-
tuk a műveket és a tárgyaimat. Este,
a kiállítás helyszínén egyedül el-
kezdték összeállítani a darabokat.
Hófehér posztamensre kerültek, és
több méteres távolságából tudtam
rájuk nézni. Felemelő érzés volt
(valósággal lebegtem). Ez másnap
csak fokozódott, amikor a tárgyaim
odakerültek a falra felfüggesztett,
gyakran nagyméretű alkotásokhoz,
amelyekkel összetartoznak. Egy
kisasztal méretű játék, amit képer-
nyőn látott festményekhez készítet-
tem el, egyszerre egy grandiózus,
2x2 méteres festmény mellett állt!
Sosem tapasztalt érzés!

Kiderült, hogy a látogatók ugyanúgy
megtalálták a kapcsolódásokat. A
megnyitón miniszter, akadémikus,
aktív és nyugdíjas műértő ugyan-
olyan jól szórakozott az interaktív
eszközökkel játszva, mint gyereke-
im és unokáim generációja. Már
korábban is remélhettük, hogy a
kísérletünk sikerülni fog. A baráti
kör és családom tagjai nem tudták,
hogy teszt-alanyokként is mutat-
tam nekik az elkészült darabokat.
A félórát a szőnyegen fekvő, és a
Golyóemelőt forgató négyéves fiú
látványa az egyik célcsoport felől
már megnyugtató volt.

Kárpáti Andrea és munkatársai a
Vizuális Mesterpedagógus Műhely
nevű rajztanár közösség foglal-
kozását szervezték a példásan
együttműködő Deák17 Galériába. A
résztevők a festményeket csak ve-
títésről látták, de élőben hallhatták
Konok Tamás gondolatait a kísér-
letről, és kipróbálhattak néhányat

7. kép: Vaszárhelyi Tamás: a Golyóemelő, Konok Tamás Horizontális I. című festménye előtt, amely inspirálta. (Vaszárhelyi Tamás fotója)

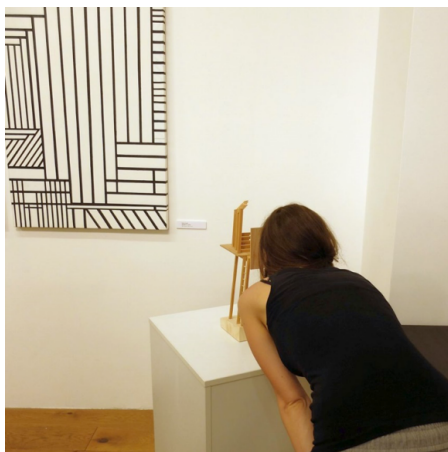
az asztalokra kipakolt játékokból.
(Ez a háromszintes tesztelés: Konok,
laikusok, mestertanárok, a leendő
felhasználókra figyelő *design thin-
king* prototípus készítési és tesztelési
lépésének egyszerű manifesztációja
volt.) A tanárokat meg is kérdez-
hettem egy engem foglalkoztató
problémáról, aminek tömör meg-
fogalmazását N. Rea (2019) adta:
„A látogatóknak kínált élményszerű
befogadás bajos lehet művészeti
múzeumokban, elfordíthat a művész
szándékaitól.”

Sinkó István írt az Élet és Iroda-
lomba recenziót a kiállításról, és
ő múzeumpedagógiának tartotta,
amit én hozzá tudtam tenni Konok
Tamás munkáihoz. Így nem gon-
doltam rá korábban, de van benne
valami. A megnyitó után lelkesen
felhívott egy fizikatanár ismerősöm
és azt mondta: „Tudod, engem a
kortárs művészet eddig hidegen
hagyott, de most úgy látom, van
benne valami.” Egy humán terüle-
ten dolgozó tanítványom pedig ezt
írta emailben: „Köszönöm, hogy
érdekesé tette a fizikát.” Ezek
alapján közvetítőnek érezhetem a
kiállítást két kultúra között.

Néhány példán szeretném meg-
mutatni, hogyan zajlik a műalko-
tások és a természettudományos
ismeretterjesztő eszközök, játékok

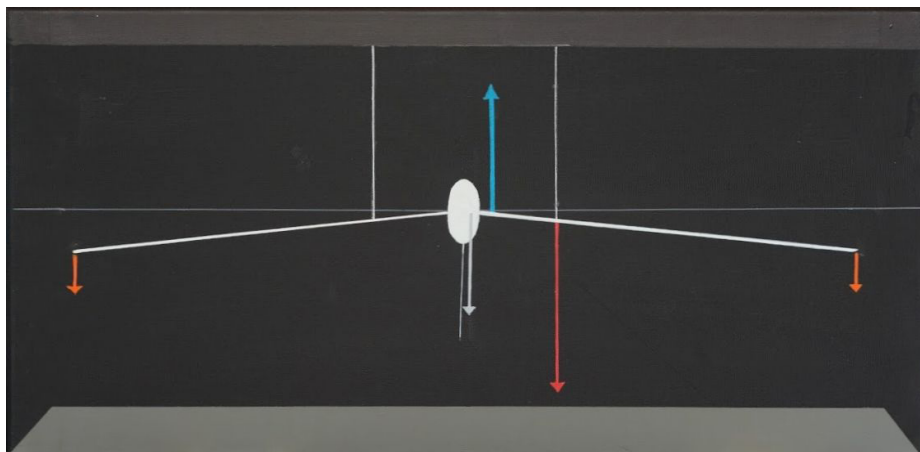
8. kép: Konok Tamás: S. T. (2017) és Vaszárhelyi Tamás: Egy Konok kép margójára (2020)

9. kép: Konok Tamás: *Lépcsők III*, (2016) című műve, és Vásárhelyi Tamás hozzá készült konstrukciója: *Lépcsők felfedezése a kukucska-lás módszerével* (Vásárhelyi Tamás fotója)

találkozása. Az első lépés szinte mindenkor az, hogy Tamás alapvetően síkban készült grafikáiban, és gyakorlatilag kétdimenziós kollázsokban (amelyeken térábrázolásnak nyoma sincs, se perspektivikus rövidülés, se egy árnyék formájában), én háromdimenziós struktúrát láttam meg. Máskor az örök állandóság, mozdulatlanság megrajzolt vonalaiban valami dinamika jelent meg számomra.

Az első képpár példa arra, hogy – ha valakiben erre megvan a tehetség – könnyedén lehet szepet tervezni és rajzolni, de amint az ember térbeli megvalósításra gondol, beleütközik a szerkezet problémájába. Az érdekesnek látott alakzatot finom, szépre gyalult falécekből képzeltem el, de amikor elkezdtem szabásmintákat készíteni, kiderült, hogy az átfedések miatt egymás mögött 4 rétegben kell állnia a léceknek, és bizonyos pontokon áthidalásokat is közéjük kell ragasztani. Lám, tér jelzése nem történt a grafikán, és mégis ott búj meg a vonalak között a térbeliség. „Harmonikus színvilág, vékony vonalakkal szabdalva, igényesen, művészen megfestett képein különböző nagyságú, geometrikus elemek jelentek meg (*Festmény szürke alapon*, 1975; *Akcentus*, 1976). Az egymásra rakódó rétegeknek, az alapfaktúrának, a geometrikus alakzatoknak és a vonalak hálózatának forma- és kompozícióépítő szerepe

10. kép: Konok Tamás: *Diomedea* (2018)

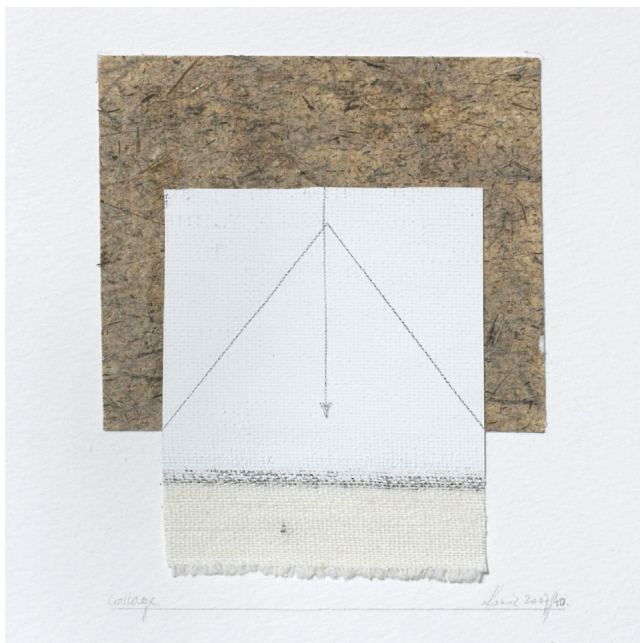
11. kép: *Albatrosz és ősz fejek az Ifjúsági galériában* (Kuttner Ádám fotója)

van rajtuk. (*Prélude*, 1994; *Jel*, 1998).” – [olvasom most az artportal.hu-n](https://www.artportal.hu/). Hát igen, egymásra rakódó rétegekről van szó, amiket a „vájtszeműek” korábban felfedeztek, én viszont realizálni is akartam.

Konok Tamás a nonfiguratív képeivel a „láthatatlant akarta láthatóvá tenni”. (Idézet a [HVG búcsúztatójából](https://www.hvg.hu/)). Én pedig arra törekedtem, hogy a láthatót megfoghatóvá, megtapasztalhatóvá tegyem.

A térbeliséget úgy tudtam kicsalogatni három egymás mellé függesztett, hasonló zsánerű rajzáról (*Lépcsők I-III*, 2016), hogy az egyiken meglátott (belelátott) reneszánsz hatású belső tér gerendás mennyezetét és a lépcsőit elkészítettem fából, térben. Egy

ablakon lehet bekukucsálni (ez csak azért van, hogy a néző a megfelelő irányból, jó szögben lássa a szerkezetet, azaz olyannak lássa, mint amit megtalálhat az egyik nagy rajzon is). Hogy a nézőnek ne kelljen túl mélyre hajolnia, lábakra állítottam a szerkezetet, és egy kis létrát fabrikáltam hozzá. Olyan lett, mint egy magasles, aminek a kileső lyukán mi belesünk. Jutalmul teret fedezhetünk fel a sík rajzban. (Ezt a szerkezetet többen kortárs műalkotásként fogták fel, annak fogadták el. A biológus énem legbelül szélesen mosolygott magában, amikor először hallott, művész-szóhasználat szerint, a mozgó fa plastikáiról beszélni, és ez még ma is így van, amikor tudja, hogy tényleg mozgó fa plastikákról van szó.)

12. kép: Konok Tamás:
Collage (2007), 11,5 x 10
cm, és Vásárhelyi Tamás:
Talpamon érzem (2019),
3,2 x 3 x 2,5 m (Kuttner
Ádám fotója)

Előfordult, hogy az én kezdeményezéseimre született meg Konok Tamás festménye. A legnagyobb szárnyfesztávolságú madár, a vándoralbatrosz (*Diomedea exulans*) kiterjesztett szárnyai 3,6 m szélesek lehetnek. Ilyen nagy mozgó modellnek vékony, de azért merev anyagból kell lennie (a Galéria mennyezete 5 kg-ig terhelhető, kaptam meg a limitet). Meg kellett találni a megfelelő rétegelt lemezt, egészen hazajuttatni és egy kis helyiségben méretre vágni. A szabásminta rengeteg vándoralbatrosz-fotó megfigyelése, mérése alapján készült el. Beszéltem, rajzoltam Tamásnak a madárról, illetve azokról az erőkről, amik a maketten fellépnek, a fel-függesztésnél, a test és a szárnyak találkozásánál, és a kényes egyensúlyról, amiből kibillentve a modell hosszabban lengeti a szárnyait. A fizika grafikus ábrázolásmódja igazán közel áll a festőművész műveihez, hamar bólogatni kezdett. Hanem amikor a korábban csomagolóanyagként érkezett, cég-logós hullámpapírból elkészített próbadarabot megmutattam! Ott volt Jerger Krisztina, az ebben az évben elhunyt, kiváló kurátor-művészettörténész is, aki szinte felháborodott rajta. Igaz, amikor a műteremben találkoztunk, éppen három új próbadarabot vittem bemutatni. Befőzőgumik, drótok, gyalulatlan fadarabok voltak már az asztalon,

amikor az összeragasztott fekete szemeteszakokból előkerült a táskolt papír Albatrosz. A kész kiállítást látva azonban Krisztina meghívott minket a Fészek-be is, kiállítani.

Konok Tamás szerint a kiállításunk egyik „fődarabja” lett az a bő három méter magas háromláb, amit egy tenyérynél kollázsa inspirált.

Ez is, mint oly sok alkotása, tartalmaz egy lefelé mutató függőleges nyilat, mely mintha a két hegyesszögben futó egyenesének, mint vektoroknak eredője lenne. Ha kicsit precízebben megrajzolta volna, akár fizikakönyvbe is bekerülhetne ez a rajz. (Jaj nekem, szabad vele még most is kajánkodni? De hiszen olyan jól vette, élvezte ezeket a szelíd fricskákat! „A művész nem gép, hogy ne csúszhatna arrébb valami az alkotásán”, replikázott.) A fizikakönyvi magyarázatban biztosan szerepelne a gravitáció szó. A Föld közepe felé mutató erő, a gravitációs erő tartja szilárdan a mi mindenségünket, a helyén az asztalokat, rajtuk a vázát, abban a vizet és a virágot, ez tartja függőlegesen a képeket a falon, és ez juttatja nyugalomba a megkondított harangokat. Konok Tamás számos képén jelöli ki a biztos irányt, mintegy lerajzszögezi a függőleges nyilaival a grafika elemeit. (Más, ferde vonalaival megolykor megboldíthatja, olykor

éppen kiegyensúlyozza őket.) Mi a gravitációs erőt nemigen észleljük, ösztönösen állunk és maradunk függőlegesen (egyébként nagyon bonyolult, belső idegi és mozgásszervi szabályozás révén), és a talpunkra csak akkor figyelünk, ha kavics ment a cipőnkbe, vagy betegség bántja. Villon szarkasztikusan ír a gravitációról, versének szelíd, gyerekek által is olvasható változata került ki a Deák17 Gyermek és Ifjúsági Galéria falára. Sütő Tamás fordításában:

*Francia volnék Párizs utcájából,
mely lábam alatt mocskos mélybe
vayon,
s most hosszan lógok egy hús akasztófáról,
s nyakamon érzem, mily nehéz alsó
tagom*

Sokat faggattam őt, hogy mire gondol rajzolás, tervezés közben, mit akar ábrázolni. Nem elégített ki, amit olvastam tőle, vagy amit hivatásos interjúk során hallottam. De nem lettem okosabb. Elkente a választ, a vonalak vezetésére hivatkozott, az esztétikumra – a formák, színek változatossága végtelen bőségben áradt számára. Pedig örültem volna határozottabb iránymutatásnak, ami a 3D szerkesztést kormányozhatta volna. Másrészt végtelenül nyitott volt, szinte semmi nem ütközött az ellenállásába,

13. kép: Konok Tamás: Tondo (1989), 14x14 cm

14. kép: Vásárhelyi Tamás: Játék Konok Tamás: Tondo című műve alapján.

akár a fiókjait túrtam föl inspiráló kis grafikákért, akár a nappali falán lógó kép alapján akartam üveggyöly-osztályozót készíteni, bármilyen alkotását bárhogyan kifacsarni. A világot végtelen derűvel és szeretettel néző ember számára egyedül az okozott problémát, amit az egyik Tondo című kis grafikájával csináltam. Kör alakban pasztellszínű mezők vannak, az egyik hófehér. Én úgy vettem, hogy ez a hófehér mező egyike olyan „színes cetliknek”, amikkel „kitapétáztam” a kört, csak ennek a hátoldalát látjuk, „fel van hajtva”. Színes fénymásolatokra készítettem játékokat. Az egyik változaton a „felhajtott” fehér lapot le lehet hajtani, és akkor alatta

szürke, a másik változaton a többi színhez illő, harmonikus szín tűnik elő. Ezt nagyon élvezte. A harmadikon viszont a lehajtott papír alól a Föld egyik legborzasztóbb szegénynegyede, a Fülöp-szigeteken lévő Manila városának szintén Tondo nevű nyomortanyája bukkan elő. Ettől elkomorodott, ez nem fért össze derűs világával, amiben élt.

Kilencven éve alatt megtapasztalta (a háború alatt gyerekként és Párizsban, pályája kezdetén járó, fiatal művészként), hogy mi a nyomor. Erről is remek sztorijai voltak persze, életrajzi regényében (Konok, 2019) meg is van örökítve néhány. Derűs öregkorában szép környezetben,

családi szeretetben élt, és alkotta szebbnél szebb grafikáit, festményeit, és szerette felebarátait. „Szép élete volt, és a miénket is szebbé tette.” – írta róla valaki egy emailben. Ennek a szépnek és jónak az emléke marad meg – és azok a vele megbeszélte, általa jóvá hagyott tárgy-ötletek, amiket azért majd lassan mind meg akarok valósítani. Az elsőket, a tavaly már beváltakkal együtt bemutatja most a Ludwig Múzeum Konok Tamás jubileumi (posztumusz és karantén sújtotta) életmű kiállításán. Rettenetesen fog hiányozni a megnyitóról.

Irodalom

Konok Tamás (2019). *Emlékkövek - Fejezetek egy önéletrajzból*. Új Művészet Alapítvány, Budapest.

Rea, N. (2019.). *As Museums Fall in Love With, Experiences, Their Core Mission Face Redefinition*.

Néhány közös megjelenés:

A Deák17 Gyermekek és Ifjúsági Művészeti Galéria „*Tér - mozgás-játék*” című kiállításának katalógusa

Bodóczy István (2019). *Vizuális nevelési laboratórium*. Műértő, 22(7-8) p. 2.

Komoly játékok: magas művészet és reciklált játékszerek. Kultúra.hu, 2019.07.11

15. kép: Ez nem játék. Egy másik Tondo: Manila külvárosa (forrás: [Wikimedia](#))